geen schadevergoeding toegewezen krijgen, tenzij hij kan bewijzen, dat hij schade heeft geleden door het ontslag en dat zal, bij het niet verricht hebben van werk, moeilijk zijn. Further it is quite hopeless to expect the aid of a mandatory order putting the excluded auditor into a position to exercise his right of access to the books and thus to earn a fee.

Dit laatste oordeel is gebaseerd op een uitspraak in de zaak Cuff. v. London and Country Land and Building Co. Ltd., waar den auditors de toegang werd geweigerd, omdat zij een fraude niet hadden opgemerkt. Men ging hierbij zoover door te stellen, dat de auditor, zelfs indien hij een groote booswicht ware, het recht tot inzage der boeken had, hetwelk hem niet kon worden afgenomen. De rechter echter was van meening, dat indien een dergelijk geval zich voor zou doen, het noodig zou zijn, dat een algemeene vergadering zou worden uitgeschreven, opdat deze hare beslissing zou kunnen nemen. Indien de aandeelhouders zouden besluiten dat een bepaald persoon niet als auditor voor de vennootschap gewenscht wordt, dan zou de justitie hun dezen persoon moeilijk kunnen opdringen. An auditor has a prima facie right to rely on his appointment, and if he is discharged without cause the remedy of bringing an action for wrongful dismissal is open to him. But to say that he could force his services on a company which did not wish for them, appears to be extravagant.

## „Pretty" Balance Sheets

The Accountant van 14 December 1935 maakt melding van de volgende opmerking, gemaakt door den Voorzitter der Algemeene Vergadering van de Tube Investments. „I think it desirable to make a few remarks that will enable the inexpert to read our balance sheet and accounts. I have informed you on several occasions that we do not bring into the Tube Investments balance sheet the whole of the profits our activities have created, we bring in only just so much as we require to pay the dividends we recommend and to place to general reserve, or add to the carry forward, so much as we consider will make a pretty balance sheet ..... I do however make one concession to exactitude. If the real earnings of the year are larger than these of the preceding one the figure shown in the balance sheet will be larger and if they are smaller, the balance sheet figure will also be smaller. The increase will only be a pointer, it will have no actual relation to the real figure."

Op grond van deze opmerking schrijft The Accountant: Zou het bij den voorzitter opkomen, dat aandeelhouders zich zouden kunnen herinneren, dat het de plicht van een accountant is om t.a.v. een balans te verklaren of deze is „properly drawn up so as to exhibit a true and correct view of the state of the company's affairs"? Het komt ons voor dat accountancy op deze wijze tot een farce wordt gemaakt en dat ons beroep gevaar loopt in het publiek belachelijk te worden gemaakt, indien door accountants gecontroleerde jaarrekeningen worden gepubliceerd, die volgens de verantwoordelijke instantie geen enkele beteekenis hebben. Zou het niet beter zijn, dat in een dergelijk geval aandeelhouders slechts in een door de directie uitgebracht rapport op de hoogte worden gesteld „how lovely everything in the garden is". Wij hopen oprecht, dat zich geen financieele ommekeer zal voltrekken, doch wij zijn benieuwd, welke balanspolitiek gevolgd zal worden, wanneer de werkelijke inkomsten zouden omslaan in een negatief resultaat. Waarschijnlijk „the balance sheet figure will also be smaller" maar hoe moet men dan „make a pretty — balance sheet". Uit accountantsoogpunt beschouwen wij deze rede als zeer vernederend

## BOEKBESPREKING

*Publieke en semi-publieke ondernemingen* door Dr. *B. van den Tempel Jzn.* Uitgave *N. Samson, N.V.*, Alphen a/d Rijn, 1935.

Dit boek geeft, zooals ook in het voorwoord wordt opgemerkt, een samenvattende behandeling van de verschillende vraagstukken, die de publieke en semi-publieke ondernemingen in Nederland betreffen. Tot nu toe zag een dergelijk werk in Nederland nog niet het licht, in tegenstelling tot het buitenland, waar reeds meer dan een geschrift de daar bestaande ondernemingen behandelt. Het bestek van de uitgave liet echter niet toe om verband te leggen tusschen de in Nederland en in het buitenland op dit gebied bestaande verhoudingen, hetgeen een leemte is, die bij de doorlezing hier en daar — bijv. daar, waar de schrijver over gecontroleerd beheer spreekt, — wordt gevoeld. Immers, zooals hij zelf opmerkt, wordt zoodoende veel vergelijkingsmateriaal ontbeerd, waardoor aan de beschouwing van vele vraagstukken genoegzaam relief komt te ontbreken. De auteur belooft echter over de ontwikkeling in het buitenland te gelegener tijd een afzonderlijke studie te zullen laten verschijnen; deze kan zeker met bijzondere belangstelling worden tegemoet gezien.

In de inleiding geeft Dr. *v. d. Tempel* eerst aan, wat, naar zijne meening, onder „publieke economie" moet worden verstaan, en hij definieert deze weldra als „de tak van wetenschap, die tot object van onderzoek heeft den inhoud, de oorzaken en de gevolgen van de overheidsmaatregelen, die op de aanwending van de productiekrachten van het nationale organisme betrekking hebben". De liberale econoom, die deze definitie, welke tevens een belijdenis is van regeeringen in dezen tijd, leest, zal een gevoel van wrevel niet kunnen onderdrukken. Dat raakt echter den schrijver niet, die, het worde hier uitdrukkelijk gezegd, het onderwerp van zijn beschouwingen over het algemeen met nauwgezette objectiviteit heeft besproken, zoodat de wetenschappelijke waarde van dit werk hoog kan worden aangeslagen.

Hij merkt dan op, dat de overheid zich vrijwel nimmer geheel van ingrijpen op economisch gebied heeft onthouden. Dit vond plaats op tweëerlei terrein: den handel met het buitenland en de arbeidstoestanden. Dit ingrijpen was echter met de grondslagen van de kapitalistische huishouding niet in strijd. Dit is wel het geval, indien de overheid de vrijheid der particuliere ondernemers beperkt, doordat zij zeggenschap verlangt over het gebruik der productiekrachten. Deze vorm van overheidsinmenging heeft in den tegenwoordigen tijd een overwegende beteekenis.

Slechts een onderdeel van de publieke economie wordt door hem behandeld en wel dat, betreffende de kenmerken en de ontwikkelingstendenzen van de publieke en van de semi-publieke onderneming. De begrippen „publieke" en „semi-publieke" ondernemingen beperkt hij tot de openbare bedrijven, die, in totaal genomen, hun producten leveren of hun diensten beschikbaar stellen óf tegen óf boven kostprijs. Of de leverantie dan wel de beschikbaarstelling voor de openbare markt plaats heeft of niet, doet z.i. niet ter zake. Ook wijst hij er op, dat openbare bedrijven, die een monopoliepositie innemen, en de regies tot de publieke ondernemingen moeten worden gerekend. (De financieele ondernemingen worden op grond van hun bijzonder karakter van een behandeling in dit boek uitgesloten). Van een „publieke" onderneming is volgens den schrijver verder alleen sprake, indien het kapitaal geheel in handen is van een of meer publieke lichamen. De vraag, wie het beheer voert, is volgens hem van secundairen aard. Te dien aanzien veroor-

loven wij ons de opmerking, dat o.i. met evenveel recht de beheersquaestie als primair en de kapitaalverschaffing als secundair criterium kunnen worden beschouwd. Volgens den schrijver is er, indien het kapitaal niet geheel in handen van de overheid is, doch ook particulieren daarin deel hebben, sprake van een „semi-publieke" onderneming, en wel in het bijzonder van een „gemengde" onderneming. Onder de semi-publieke ondernemingen rekent hij nl. ook die, in welker eigendom de publieke lichamen geen deel hebben, maar op welker beheer zij niettemin invloed kunnen uitoefenen, zooals alle geconcessionneerde ondernemingen en die, ten aanzien waarvan sprake is van „gecontroleerd beheer". Zoo brengt het standpunt van den schrijver mede, dat hij in hoofdstuk II, waarin een overzicht wordt gegeven van de bestaande publieke en semi-publieke ondernemingen in ons land, de levensverzekeringsbedrijven als een zwakke vorm van semi-publieke ondernemingen beschouwt uit hoofde van het feit, dat hier van gecontroleerd beheer via de verzekeringskamer kan worden gesproken. Uit den inhoud van dit hoofdstuk blijkt voorts, dat het publieke en semi-publieke ondernemingswezen in ons land een belangrijke rol speelt en verhoudingsgewijs van even groote beteekenis is als in de andere staten, waar de vooruitgang te dien aanzien het grootst is geweest, zooals Duitschland en Zwitserland. De meeste landen staan in dit opzicht belangrijk bij Nederland achter.

In het volgende hoofdstuk verklaart de schrijver, waarom publieke en semi-publieke ondernemingen tot stand komen. Ten aanzien van de eerste soort ondernemingen noteeren wij als ontstaansredenen: het ontbreken van voldoende particulier initiatief in gevallen, dat het algemeen economisch belang de oprichting vordert; overwegingen van staatkundig-economischen aard; de wensch tot het voeren van een bepaalde bedrijfspolitiek; het streven naar een opbrengst voor de overheid en overwegingen van socialistischen of daaraan verwanten aard. Het staatsmijnbedrijf is een voorbeeld van een publiek bedrijf, dat op grond van de eerste overweging is opgericht. Ook andere overwegingen speelden echter hierbij een rol. Bij vele gemeentebedrijven was het financieele argument overwegend; ook zat hier echter voor de verbetering van sociale toestanden. Ten aanzien van de semi-publieke ondernemingen wijst de auteur op drie hoofdoorzaken voor het verleenen van concessies: het zooveel mogelijk opheffen van de nadeelen, verbonden aan natuurlijke monopolies; het voorkomen van monopolies (spoorwegen); regeling van den desbetreffenden bedrijfstak en bescherming van aanverwante bedrijven. De laatste redenen worden in den laatsten tijd veel naar voren gebracht om uitbreiding van het concessiestelsel te bepleiten (autobusdiensten); de andere redenen spelen nagenoeg geen rol meer. Tenslotte laat de schrijver zien, dat een algemeen doel, dat met de oprichting van gemengde ondernemingen zou worden beoogd, niet is aan te wijzen. Tot stichting van deze bedrijven werd in het algemeen op opportunistische gronden overgegaan.

Hoofdstuk IV is gewijd aan de juridische constructie der ondernemingen, die tot onderwerp van het boek zijn gekozen. De schrijver wijst er op, dat deze constructie secundair is in dien zin, dat zij wordt bepaald door de wenschen, die aangaande de inrichting en het beheer der onderneming bestaan. Bij de publiekrechtelijke lichamen is de publiekrechtelijke constructie de vorm, die eerder werd toegepast dan de privaatrechtelijke. Door geleidelijke aanpassing is de eerste vorm de belangrijkste gebleven. De ondernemingen, die aan een publiekrechtelijk lichaam toebehooren, kunnen, in dit verband, vrij scherp van elkaar worden onderscheiden. Zoo zijn te onderkennen de onzelfstandige, de gedeeltelijk zelfstandige en de autonome publieke onderneming. Als kenmerkende eigenschap van deze laatste noemt de auteur de rechtspersoonlijkheid. De onzelfstandige onderneming vindt ruime toepassing bij de gemeenten; het gemeentebedrijf mist immers een eigen vermogen en eigen inkomsten en uitgaven; bovendien ontbreekt een ondernemingsorgaan met beslissende of adviseerende bevoegdheid De staatsbedrijven, zooals het P.T.T. bedrijf en het Mijnbedrijf, en de Provinciale bedrijven van Noordholland behooren tot de gedeeltelijk zelfstandige, gezien de taak van den voor elk bedrijf ingestelden raad van advies en toezicht met vergaande bevoegdheid. Tot de autonome bedrijven rekent de schrijver de Rijkspostspaarbank en de Rijksverzekeringsbank. De rechtspersoonlijkheid acht hij van veel belang, niet zoozeer voor het heden als wel voor de toekomst; hij verwacht nl., dat, indien het aantal publieke ondernemingen zal stijgen, zij zich tot zelfstandige maatschappelijke eenheden zullen ontwikkelen. Ten aanzien van de ondernemingen, die aan twee of meer publieke lichamen toebehooren, wijst hij op het feit, dat op grond van bestaande wettelijke regelingen slechts samenwerking mogelijk is tusschen gelijksoortige lichamen; voor een samenwerking tusschen niet gelijksoortige is een speciale wettelijke regeling noodig, die echter nog nimmer werd getroffen. Wat den privaatrechterlijken ondernemingsvorm voor publieke ondernemingen aangaat acht hij de verschillen tusschen de N.V. voor organisatie van publieke ondernemingen en die voor particuliere ondernemingen niet van beslissend belang. Vervolgens wijdt hij aandacht aan de vraag, of de concessie een privaatrechtelijke dan wel een publiekrechtelijke constructie is. Na de verschillende meeningen daaromtrent te hebben besproken komt hij tot de conclusie, dat de rechtsconstructie hier van privaatrechtelijken aard is, daar er rechtsgelijkheid bestaat tusschen de partijen, den concessionaris en den geconcessionneerde. Wat ten slotte het gecontroleerde beheer betreft wordt opgemerkt, dat dit stelsel in ons land, crisismaatregelen buiten beschouwing latende, een bescheiden karakter draagt. Anders staat dit in de Angel-Saksische landen, met name in de Vereenigde Staten. Daar staan alle publieke nutsbedrijven onder toezicht van commissies, welke een zeer groote macht bezitten. Bijna steeds hebben deze invloed op de vaststelling van den maximumprijs of zelfs op den tariefsprijs en nagenoeg altijd is hare toestemming noodig voor uitbreiding of inkrimping van het bedrijf. Speciale aandacht verdient de Interstate Commerce Commission, welke tot taak heeft om de samenwerking tusschen de spoorwegmaatschappijen te bevorderen.

In het hoofdstuk „De invloeden op het beheer" stelt de schrijver de vraag, waarom publieke ondernemingen in den eenen tak van het bedrijf in hoofdzaak door den Staat, in den anderen tak door provincies, intercommunale lichamen of gemeenten zijn opgericht. Voorts behandelt hij de quaestie, welke veranderingen kunnen worden geconstateerd, wat de verdeeling van den eigendom betreft. Daarbij blijkt, dat het in hoofdzaak de gemeenten waren, die den eersten stoot hebben gegeven tot het oprichten van publieke ondernemingen. Relatief heeft het gemeentelijk ondernemingswezen sindsdien echter aan beteekenis ingeboet. Zoo zijn provinciale centrales voor de opwekking van electriciteit opgericht, daar de electrische stroom alleen voordeelig kan worden opgewekt in centrales, die een vrij hooge minimum-productie hebben. In de provincie Zuid-Holland konden de grootere steden de verzorging van de kleine plaatsen op zich nemen; in de overige provincies is echter geen voldoend aantal groote steden. Echter namen de provincies de voorziening ook ter hand uit de overweging, dat dan de levering in niet-rendabele gebieden verzekerd zou zijn. Bij de gasproductie is van een centralisatie-tendens om technische redenen geen sprake. Ten aanzien van de waterleiding wijst de schrijver op de beperkte centralisatie, blijkende uit de inter-

communale samenwerking. Alleen in Noordholland is een provinciaal bedrijf ontstaan. Het bezwaar van de huidige regeling, dat de afzet van de centrales in hoofdzaak door de grenzen der provincies en gemeenten wordt bepaald, kan worden opgeheven, indien een samenwerking in nationaal verband tot stand komt, in welke richting de instelling van een electriciteitsraad gunstig zal werken. Bezwaren tegen centralisatie rijzen volgens den schrijver bij drie groepen van tegenwerkenden, n.l. de gemeenten, die haar winstgevend bedrijf niet zullen willen afstaan, diegenen. wier leven en belang met de gedecentraliseerde organisatie is samengegroeid en hen, die in elke centralisatie een verwerpelijk streven naar „planhuishouding" zien. Desniettegenstaande is hij van meening, dat de ontwikkeling deze zal zijn, dat het publieke ondernemingswezen hoe langer hoe meer op den grondslag van centralisatie in nationaal verband zal komen te staan. Ook de invloed van de bestuursorganen, speciaal de bijzondere organen, wordt onder de loupe genomen. In de organen komen vertegenwoordigers van de volgende groepen voor: de arbeiders, de verbruikers en de deskundigen. Bij de Noordhollandsche bedrijven is van bijzondere ondernemingsorganen sprake; als redenen hiervoor worden genoemd voornamelijk het streven naar grootere zelfstandigheid en het openen van de mogelijkheid om deskundigen, niet-leden der Provinciale Staten, in het beheer te betrekken. De taak en de samenstelling van den Postraad en den Mijnraad vertoonen een groote gelijkenis met den raad van toezicht der bedrijven van de provincie Noordholland. De auteur verwacht een uitbreiding van dit stelsel; ten aanzien van de opneming van verbruikers en deskundigen bestaat eenstemmigheid van oordeel; niet alzoo ten aanzien van de opneming van de arbeiders.

Een van de meest interessante hoofdstukken van het boek achten wij hoofdstuk VI, dat de tendenzen in het beheer behandelt. In de eerste plaats wordt de vraag besproken, wat een wenschelijk rendement voor een publieke onderneming is. Mag een overheidsbedrijf winst maken? De schrijver wijst er op, dat de winsten, die door de bedrijven van gemeenten met meer dan 100.000 inwoners gedurende de jaren 1928 tot en met 1932 werden opgebracht, een bedrag van 208 millioen gulden overschrijden. De opbrengst van de belastingen in die gemeenten bedroeg in hetzelfde tijdvak 504 millioen gulden. De winsten zijn langzamerhand meer en meer een aanvulling van de belastingen geworden. De prae-adviseurs voor het in 1927 gehouden congres van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, Dr. *M. N. de Boer* en Dr. *F. M. Wibaut*, kwamen beiden tot de conclusie, dat het behalen van winst door gemeentebedrijven volstrekt niet afkeurenswaardig was. Dr. *v. d. Tempel* meent, en o.i. terecht, dat het behalen van winst, die van gelijken aard als die, welke wordt verkregen in een maatschappij, waar vrije concurrentie tusschen de ondernemingen heerscht, als normaal moet worden beschouwd. Bij berekening van een normaal ondernemersloon en van een normale ondernemerspremie beteekent dit niet een afwijking van het kostprijsbeginsel. De handhaving van dit beginsel leidt tot een toestand, die ook verkregen zou worden in een theoretische maatschappij met volstrekt vrije concurrentie. Op deze wijze levert de maatschappelijke productie het grootste nut. Naar het kostprijsbeginsel moeten zich dus de tarieven van de publieke bedrijven richten. Uiteraard niet precies, want een publiek bedrijf behoeft zich niet als een marginale onderneming te beschouwen.

Het economisch voordeel van een stelsel, waarbij de kostprijs richtsnoer is, ziet de schrijver hierin, dat een zuivere vergelijking tusschen kosten en baten van verschillende producties wordt verkregen. Met enkele voorbeelden uit de practijk wordt het gevaar toegelicht, dat ontstaat, wanneer de prijzen autoritair worden vastgesteld en het bovengenoemde beginsel uit het oog wordt verloren. Zoodra het gebied der publieke onderneming belangrijk zal zijn uitgebreid zal de toepassing van dit beginsel volgens den schrijver een noodzakelijkheid zijn; vooral in een socialistische maatschappij zal dit ook van belang zijn. Een nadeel van groote winsten bij publieke ondernemingen acht hij, dat deze winsten op de inwoners drukken als een indirecte belasting. In dit opzicht staat hij aan de zijde van Prof. *van Blom* in tegenstelling met Dr. *Wibaut*. Ook de levering onder den kostprijs wordt nauwkeurig door hem bezien. Hier raakt men de grens tusschen „bedrijven" en „diensten". Het verlaten van het kostprijsbeginsel bergt hier groote gevaren in zich; met name kan hier op de tram-exploitatie worden gewezen. Ten aanzien van de levering met winst door gemeentebedrijven aan omliggende gemeenten merkt hij op, dat het niet mogelijk moet zijn, dat een deel van het nationale organisme winst trekt uit het andere deel; dit is te wijten aan niet volgroeide organisatie. In zulke gevallen behooren er provinciale of intercommunale bedrijven te zijn. De schrijver houdt voorts een pleidooi voor het ten behoeve van de publieke onderneming vasthouden van een reservefonds ten einde eventueel de tarieven te kunnen verlagen. Met betrekking tot de loonpolitiek is hij van meening, dat de politiek, dat de loonen bij het publieke bedrijf verband moeten houden met die van den publieken dienst, in de toekomst verlaten zal moeten worden. De loonen zullen in verband met de positie van het bedrijf moeten worden beoordeeld. De salarissen van de leidende krachten acht hij in het algemeen te laag. Tenslotte behandelt hij in dit hoofdstuk de vraagstukken, die zich voordoen ten aanzien van de coördinatie van het verkeerswezen.

Hoofdstuk VII is gewijd aan de crisiswetgeving; het werk wordt afgesloten met hoofdstuk VIII „De groei der ondernemingsvormen", dat in hoofdzaak een samenvatting is van de belangrijkste besproken feiten en de daaraan verbonden conclusies.

Wij hebben eenigszins uitvoerig weergegeven, welken rijken inhoud het besproken werk heeft. Hier en daar plaatsten wij een critische opmerking. Eén opmerking van algemeene strekking moet ons nog van het hart. Het moge uit een oogpunt van systematiek voor den schrijver verleidelijk zijn geweest om telkens aan te geven, hoe een onderwerp behandeld zal worden en de behandeling zelve eerst later te doen volgen, en om zoo nu en dan het besprokene te recapituleeren: voor den lezer is het vaak zeer vermoeiend, daar de auteur o.i. wel eens te consequent is en de vlotte betoogtrant er meer dan eens door wordt ondermijnd. Deze opmerking doet natuurlijk aan de beteekenis van den inhoud niets af; wij hebben daarvoor integendeel niets dan lof.

J. H. TEXTOR

## NEDERLANDSCH INSTITUUT VAN ACCOUNTANTS

### EXAMEN ACCOUNTANCY C

13—14 NOVEMBER 1935

I

Beschikbare tijd 3½ uur

De Centrale Melkinrichting Maasland, gevestigd te X., oefent het hierna beschreven bedrijf uit.

Zij koopt melk van boeren op contracten voor dagelijksche levering van een vaste hoeveelheid tegen prijzen „af boerderij", periodiek vastgesteld van overheidswege. Zij vervoert deze melk met haar eigen auto's van de boerderijen naar hare inrichtingen, bestaande uit een viertal distributie-plaatsen binnen de stad X.

NEDERLANDS INSTITUUT
van
REGISTERACCOUNTANTS
BIBLIOTHEEK